

ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ 50
ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭਰ
ਬਣ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਦਰੀ, ਭੋਲਾਪਨ,
ਹਨਤ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ
ਲਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਤੱਤਕੇ ਕੁੱਕੜਾਂ
ਅਂ ਬਾਗਾਂ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਉਠ ਜਾਂਦੇ
ਨ। ਅੰਤਰਾਂ ਚੱਕੀ ਝੋਕੀ ਲੈਂਦੀਆਂ,
ਫ਼ਕਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਪਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਮਣ ਲੰਗ
ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਲੀ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਗਲ ਹਲ
ਸਾਲੀ ਪਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
ਗੜੀਆਂ ਚੁਕਦੀਆਂ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਡੇਰਿਆਂ
ਚੌਂ ਘੁੜਾਲਾਲ ਅਤੇ ਪੁਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ
ਏਹੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਨਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ
ਏਹੀ ਹਾਲੀ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਲੀਆਂ
ਗਾਉਣ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ
ਏਹੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਹੁ ਫ਼ਟਾਈਆਂ ਸਾਰ ਲੋਕ
ਹੀ ਪੀ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ
ਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਸੈਰ ਅਤੇ
ਤਣ ਕੁਰਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਪਿੱਤ
ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਦੇ
ਧਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਘਰ
ਧਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਰੋਂ
ਧਰੀ ਦੀ ਗਫ਼ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ
ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣਾ ਪੁੱਤ
ਛਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਘਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਦੁੱਧ
ਵੇਚਦਾ ਹੋਵੇ। ਹਣ ਤਾਂ ਨਕਲੀ ਦੁੱਧ ਬਣਾ
ਵੀ ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਵੇਰੇ ਮਿੱਸਾਂ ਆਏ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਰੋਟੀ,
ਖਣ, ਦਰੀਂ, ਦੇਸੀ ਘਿਉ, ਚਿੱਭੜਾਂ ਦੀ
ਟਨੀ ਅਤੇ ਪੱਟੀ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਵਾਦ
ਗਈ ਸੀ। ਹਾਜ਼ਰੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਲੋਕ
ਪਾਣੇ-ਆਪਣੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ
ਨ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਡੱਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਚਲੇ
ਗਏ। ਬਹੁਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ
ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਾਲ ਦੇ
ਹਿਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ
ਚੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ
ਤਿਉਸ਼ਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਦੀ। ਮੁੱਢੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪੰਜਵੀਂ-ਛੇਵੀਂ ਕਲਾਸ
ਕ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਬੇਡਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ
ਚੱਚ ਕਪਟ ਜਾਂ ਚਲਾਕੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਹੇਠ ਪਿੰਡ ਖੂਹ ਅਤੇ
ਟਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਕੁੜੀਆਂ
ਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਖੂਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੜੇ ਭਰ
ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ। ਕਬੀਲ ਘੜਾਂ ਦੇ ਘੜੇ ਮਸ਼ਕ
ਲ ਵੀ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੁੜੀਆਂ/ਬੁੜੀਆਂ
ਟਟੀ 'ਤੇ ਆਧੋ-ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ
ਪੜੇ ਧੋਣ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਕੱਪੜੇ ਧੰਦਿਆਂ
ਡ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਹੇਠ ਗੱਲ ਦਾ ਸਹਿਜੇ
ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਉਣ ਜਾਣ
ਸਾਧਨ ਪੈਦਲ ਜਾਂ ਉਠ ਘੜੀਆਂ ਹੋਣ
ਗਰਨ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੂਹਾਂ
ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਬੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੈਣ
ਸਾਧਨ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਹਲਣ ਸਨ। ਬੱਚੇ
ਲਟ ਦੀ ਗਰਧਲ (ਲੱਠ) 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਝੂਟੇ
ਦੇ ਅਤੇ ਟੱਕ-ਟੱਕ ਕਰਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ
ਵਾਜ਼ ਸਣ ਕੇ ਬੱਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਖੂਹ
ਆਂ ਇੰਡਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਾੜਸ਼ੇ ਵਿੱਚ
ਗੱਦਾ ਕੋਈ ਰਗ ਅਲਾਪਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
ਹਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਖੱਤੇ

ਆਏ ਤੋਂ ਹੀ ਕਣਕ
ਦੀ ਰੋਟੀ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ
ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ
ਉਲਟ ਮੌਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਜੀ
ਨਿਆਮਤ ਬਣ ਰਖੀ ਜੀ।
ਲੋਕ ਘੁਲਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਜਿਨੇ ਦਾ
ਰਸ ਅਤੇ ਤੱਤ ਗੁੜ ਖਾ ਕੇ ਮੰਜ
ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਾਜੂੰ ਦੀ ਫਸਲ ਵੇਲੇ
ਸਬਜ਼ੀ ਲਈ ਹਰਾ ਛੋਲੂਆ ਅਤੇ ਹੋਲਾਂ
ਤੁੰਨ ਲਈ ਪੱਕਿਆ ਛੋਲੂਆ ਪੁੱਟ
ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਹੋਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸਵਾਦ
ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਵਹਾਈ
ਤੇ ਬਿਚਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਬਲਦਾਂ ਅਤੇ ਉਠਾਂ
ਗਹੀਂ ਲੱਕੜ ਦੇ ਹਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ। ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਗੱਡਿਆਂ
ਗਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਣਕ ਦੀ ਗਹਾਈ
ਲਈ ਬਲਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਫਲ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ
ਤੋਂ ਵੱਡ ਸਮਾਂ ਨਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛ ਲੱਗੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਬਲਦਾਂ ਗਹੀਂ ਹੋਣ
ਕਰਕੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਸੀ। ਗੱਭਰੂ ਹਰੇ ਚਾਰੇ (ਚਰੂੰ, ਬਾਜਰਾ,
ਗਵਾਗਾ ਆਦਿ) ਦੇ ਕਈ-ਕਈ ਭਰੇ ਹੱਥਾਂ
ਨਾਲ ਫੇਰਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ਿਨ ਨਾਲ ਟੋਕਾ ਕਰਦੇ
ਅਤੇ ਤੰਦੁਰਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਬ ਨੂੰ ਰੋਟੀ
ਵੇਲੇ ਹਾਰੇ ਦਾ ਕੁੜੀਆ ਦੁੱਧ ਛੰਨੇ ਭਰ-ਭਰ
ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਸੀਰੀ ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੀਣ ਲਈ
ਦੁੱਧ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਲੋਕ ਖੁਦ
ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ
ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਪੱਤੀ (ਅਗਵਾੜ) ਵਿੱਚ ਬਾਈ
ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲੋਕ
ਆਪਣਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀਂ ਹੱਸ
ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਸ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ-ਵੀਟੀ ਬੇਡ ਕੇ
ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ
ਬਗਾਤਾਂ ਠਹਿਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਬੋਧਿਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਮਾਡਲ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਆਚਾਰੀਆ ਵੀ ਅਨੱਖਣ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਦੁਰੋਂ-ਦੁਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ-ਗਲੀਆਂ ਵੀ ਟਰਕ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਲੇਡੀ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਚਾਰੀਆ ਵੀ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅਮੀਰ ਬੁੱਢੇ-ਬੁੱਢੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ 'ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਫੇਝ ਜਮਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਤਾਕਤ-ਚੁਰਨ ਦੀ ਹੋਟੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਲਈ। ਧਨ ਤੇ ਦਾਨ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗੇ। ਆਪੀ ਦੀ ਨੇ ਕੋਤਾਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂਂ 'ਤੇ ਕੱਟੀਆਂ ਮੌਲ ਲੜੀਆਂ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੋ ਗਈ।

ਕੁਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ

ਬਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਹਮਤੇ
ਠਾਨ ਲੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਨੇ ਹਮ ਸਭ ਕਿ
ਜਾਨ ਲੀ ਹੈ । ਸਵਾਪੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕਿ
ਚ ਆ ਕੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਵੀ ਰੱਤ
ਦਿੱਤਾ, ‘ਹਮ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦੇਰੋਂ
ਪਰ ਬਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਦੇਰੋਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ
ਆਚਾਰੀਆ ਵੀ ਅਨਸ਼ਨ’ ਤੇ ਬਾਣੀ
ਗਿਆ । ਦੁਰੋਂ-ਦੁਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ
ਚੇਲੀਆਂ ਵੀ ਟੱਕੇ ਬਿਸਤਰਿਆ
ਸਮੇਤ, ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ’ਤੇ ਅਤੇ
ਬਿਰਾਜੇ । ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਸਵਾਪੀ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ
ਪੁਰਾਣੇ ਲੇਡੀ ਸਾਈਕਲ ’ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ
ਸ਼ਹਿਰ ਆਏ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ
ਆਚਾਰੀਆ ਵੀ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ
ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅਮੀਰੀ ਬੱਢੇ-ਬੱਢੀਆਂ
ਨੂੰ ਭੋਗ ’ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ
ਭੀਜ਼ ਜਮ੍ਹਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ
ਤਾਕਤ-ਚੁਨ ਦੀ ਹੱਟੀ ਖੇਲ੍ਹ ਲਈ
ਧਨ ਤੇ ਦਾਨ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗੇ
ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਭੋਗਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ
ਤੇ ਕਈ ਹੱਟੀਆਂ ਖੇਲ੍ਹ ਲਈਆਂ । ਪੈਂਨ
ਦੀ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੋ ਗਈ । ਲਛਮਾਰ
ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੇ ਗਿਰਦ ਗੋੜੇ ਕੱਢਰ

ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਧਨ
ਸਮੇਟਣ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਧਨ ਦੀ
ਸਾਂਭ-ਸੰਬਾਲੀ ਪਿੱਛੋਂ ਅਚਾਰੀਆ ਜੀ
ਆਣ ਪਗਟ ਹੋਏ।

‘ਮੈਂ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਕੇ ਲੀਏ ਜਾਨ
ਦੇ ਦੂੰਗਾ। ਹਮਾਰੀ ਧਨ ਸੰਪਤੀ ਕੀ
ਰਕਸ਼ਾ ਯੋਹ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ
ਸਕਤੀ। ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਧੱਕਾ ਹੁਅਾ ਹੈ’
ਉਹ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।
ਭਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਟੂ ਅੰਦੇਲਨ ‘ਚੋਲੀ
ਜਨਤਾ ਲਾਠੀਆਂ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਰਹਿ
-ਗਿ ਕੇ ਪਿਟਦੀ ਰਹੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ
ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ‘ਤੇ
ਬੈਠੇ ਚੀਖ ਰਹੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੂਰੋਂ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
ਅੰਰਤਾਂ ਗੀਤਾ ਦੀ ਧਨ ‘ਤੇ

ਬਿਲਾਫ਼ ਹਮਾਰੀ ਲੜਾਈ ਜ
ਰਹੇਗੀ। ਹਮੇਂ ਅੱਖ ਹਮਾਰੀ ਜਾਣ
ਬੇਂਕ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ ਪਰ
ਮਰਨੇ ਸੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ’

‘ਜਾਨ ਨਾ ਰਹੀ ਤੋਂ ਸੰਘ
ਕੈਸੇ ਹੋਗਾ? ਸੱਤਾ ਕੇ ਵਿਹੁੱਧ ਲੜ
ਕੈਸੇ ਹੋਗੀ। ਅਭੀ ਸਵਾਮੀ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਦੇਸ਼ ਅੱਖ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਜਨ
ਕੇ ਚਾਹੀਏ ਹੀ ਚਾਹੀਏ
ਆਚਾਰੀਆ ਕਿੱਲ੍ਹ-ਕਿੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅ
ਰਹੇ ਸਨ। ਭਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਬਹੁ
ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਹਰਤ ਮਿਲ ਰ
ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਹੋਰ ਵਧ ਰ
ਹੈ। ਧਨ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ ਖੁ
ਲ੍ਗਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ
ਨੂੰ ਟਾਈਮਪਾਸ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਰਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।
ਜਨਤਾ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਲੁਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਵਾਲੇ ਅਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਟਰ ਪਨੌਰ ਦੀ ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਟਮਾਟਰ ਖੀਂਠਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਦ ਛਕਦੇ ਰਹੇ। ਸੱਤਾ ਲੱਭਦੇ ਸਵਾਮੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ। ਬੁੜ੍ਹਕ ਬੁੜ੍ਹਕ ਆਖਦੇ ਰਹੇ। 'ਹਮਨੇ ਅਨਸ਼ਨ

ਵਿਚਾਰੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ
ਜਨਤਾ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਨਾਲ ਪਿਆ
ਪੇਟ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਫੇਰ ਆਖ ਰਿਹਾ
ਹੈ:-

'ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਪਿਆ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਲਈ
ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਿਖਿਆ ਹੈ...
ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਗੱਖਿਆ

ੴ

ਲੁਗ ਪਈ।
‘ਸੁਆਮੀ ਅਬ ਪੈਈਸਾ ਤੇ ਰੇ
ਗਿਆ। ਸੱਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ
ਹੋਗੀ। ਸੱਤਾ ਕੇ ਬਗੈਰ ਪੈਈਸਾ
ਟਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਕੇ ਸਾਬ ਸੱਤੇ
ਹੋ ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਦੇ ਗੁਨਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ।
ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਣ ਲੱਗ
ਪਏ ਸਨ। ...ਤੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ
ਬਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਗੁੱਦਾ ਕੱਢਦਾ
ਚੁੱਟ ਗਏ। ਵਿਰੋਧ ਧਿਰ ਦੇ
ਹੱਲਾਸੇਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਵਿਰੋਧ
ਧਿਰ ਕੋਲ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਆ
ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਬਾਂਥ
ਫੜ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੁਗ ਪਏ। ਸਰਕਾਰ
ਨਰਮ ਰਵੇਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਰਮ
ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਰਮ ਬਣਿਆ
ਰਵੇਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਰਮ ਲੁਕਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੇਡਾ ਕੁ
ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਾਮੀ ਭੜਾ ਤੁਰੇ
ਪਬਲਿਕ ਅੰਦੋਨੀਆ ਪੀਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ
ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਜੂਸ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ
ਅਚਾਰੀਆ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਂਚਿਤ
ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਪਤ

ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਨ
ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ
ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡਕਟਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ
ਇਹੋ ਗਿਲਾ ਰਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ
ਤਾਂ ਇਹ ਟਿਕਟਾਂ ਨੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤੇ
ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਕਾਇਆ ਨਈ ਮੇਜ਼ਦੇ।
ਅਜਿਹੇ ਗਿਲੇ ਦੀ ਪਿਸਾਲ ਨੂੰ
ਛੂਹਣ ਵਾਲਾ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹਾਲ
ਇਕ ਦਿਨ ਬੱਸ ਵਿਚ ਸਫਰ
ਕਰਦਿਆਂ ਖੁਦ ਵੇਖਣ ਨੂੰ
ਮਿਲਿਆ। ਬੱਸ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼
ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬੱਸ ਦਾ ਕੰਡਕਟਰ
ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ
ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭਰੀ ਬੱਸ ਵਿਚ
ਟਿਕਟਾਂ ਕੱਟਣ ਲਈ ਰੁੱਝਾ ਹੋਇਆ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇ
ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ
ਔਰਤ ਨੇ ਟਿਕਟ ਲੈਣ ਲਈ
ਕੰਡਕਟਰ ਨੂੰ ਵੀਹੀ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ
ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਦੋ ਰੁਪਏ
ਦੇ ਬਕਾਏ ਵਜੋਂ ਟਿਕਟਾਂ ਨਾਲ ਦੋ

ਟੌਂਡੀਆਂ ਮਾਈ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ
ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅੱਗੋਂ, ਹੈਨਾਨ ਹੋਈ ਬੁ
ਐਰਤ ਨੇ ਟੌਂਡੀਆਂ ਵੇਖ ਹੋਰਾਨੀ ਕੇ
ਕੰਡਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ 'ਵੇ ਭਲਾ
ਟੌਂਡੀਆਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕ
ਓ? ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਪਸ਼ਨ ਸਣ ਕੇ ਪੈ
ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ ਕੰਡਕਟਰ ਟਿ
ਕੱਟਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਹੋਇਆ
ਉਚੀ-ਉਚੀ ਰੋਲਾ ਪਾਊਣ ਲੱਗ
'ਖੋਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ ਮੰਹੂ ਚੁੱਕ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਢੈਂ ਨਾ
ਕੰਡਕਟਰ ਦੇ ਇਸ ਵਤੀਰੇ ਤੋਂ
ਬੱਸ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਪਾਇਆ ਜਾ
ਸੀ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿ
ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਕ ਦੂਜਾ
ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-
ਲੱਗਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਟਿ

A woman in a green dress and white shawl is standing and shouting at a man sitting at a table covered with a white cloth. Two children are looking out from a window above them. The scene is set in a room with yellow walls.

ਸਿਆਪੇ ਦਾ ਸਿਆਪਾ

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੀ
ਅੰਰਤ ਹੱਥ ਆਈ ਸੂਈ ਨਾਲ ਏਕੇ ਤੇ
ਥਪਾਕ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਰੋ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹਰ
ਪੱਖੋਂ ਮਾਲਮਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ
ਇਹੋ ਸੂਈ ਕੁਚੱਜੀ/ਕੁਡਰ ਦੇ ਹੱਥ ਆ
ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੱਸਦੇ-ਵੱਸਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲੂ
ਬੋਲਣ ਢਾਹ ਦਿੰਦੀ ਐ ਤੇ ਭੰਗ ਭੁੱਜਣ
ਲਈ ਭੱਠੀ 'ਚ ਝੋਕਾ ਹੀ ਡਾਹੀ ਰੱਖਦੀ

ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਵਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੜੀ ਸਿਆਪੇ ਦੇ ਚੱਕਰ (ਯਾਨੀ ਕਰਨ/ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ) ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਰਿੱਝ-ਭੁੱਝ/ਸੜ-ਬਲ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੋਹੱਥਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੜੀ ਸਿਆਪਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਲਾ ਉਠਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੌਮਕਾਜੀ ਅੰਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਮੂੰਹ ਜ਼ੋਰ ਅੰਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਨਿਖੋਟੂ ਤੇ ਕੰਮਚੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਐ, ‘ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨਿੱਖਪਣੇ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਜੰਮੇ, ਮੂੰਹ ‘ਚ ਚੋਗਾ ਪਾਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਲੀਆਂ ਪੁੰਜੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਢੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਜ਼ਰੀਦਾਂ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਸੌ ਸਿਆਪੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਇਸ ਚੰਦਰੇ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ’। ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਪੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਘੋਗਲ-ਕਿਨੇ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹਤ ਸੁਸ਼ੀਲ ਬੀਬੀਆਂ ਮਨ ਦਾ ਬੂਹਾ ਢੋਕੇ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਭਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਹੀ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਧੜ ਸਿਆਈ ਔਨਤ ਹੱਥ ਆਈ ਸੂਝੀ ਨਾਲ ਏਕੇ ਤੇ ਬਧਾ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਰੋ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਮਾਲਾਮਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਹੋ ਸ਼ਬੀ ਕੁੱਜੀ/ਕੁਡਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੱਸਦੇ-ਵੱਸਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲ੍ਲਿ ਬੋਲਣ ਡਾਹ ਦਿੰਦੀ ਐ ਤੇ ਭੰਗ ਭੁੱਜਣ ਲਈ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਝੋਕਾ ਹੀ ਢਾਗੀ ਰੱਖਦੀ ਐ। ਘਰ ਦਾ ਕਮਾਊ ਖੱਪ ਤੱਪ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਹਿਣੀ ਦੀ ਮੰਗ ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੱਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ‘ਮੁੰਡੇ ਮਰਗੇ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਲੱਖਿਓ ਅਜੇ ਤੇਰੇ ਬੰਦ ਨਾ ਬਣੋ।’ ਕੰਮਚੰਦ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ/ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ, ਮੰਗਾਂ/ਵਾਅਦੇ ਨਾ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ/ਲੋਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਹਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਵੋਟਰਾਂ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਕਰਨਾ ਆਮ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਸਿਆਪਾ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਕੋਈ ਪੁਲੇ ਸਾੜਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਡਾਂਗਾਂ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਪੱਥਰ, ਰੱਦੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਭਾਗ ਲਾਉਂਦੇ। ਸਿਆਸਤ ਗਜ਼-ਗਜ਼ ਲੰਮੇ ਲੱਛੇਦਾਰ ਪਰ ਫੇਰ ਬਿਆਨ ‘ਤੇ ਬਿਆਨ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਣਹੋਣੀ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਅਣਹੋਣੀ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੀਕੁੰ ਅਲਾਦੀਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਲਾਟੂ ਈ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ‘ਕੁਰਸੀ ਯੂੱਧ’ ਦੇ ਇਸ ਸਿੜੀ ਸਿਆਪੇ ਵਿਚ ਆਮ ਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਜ਼ ਵੰਗਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਐ...
‘ਛੱਡੁ ਛੱਡੁ ਛੱਡੁ...’
ਓਇ! ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਆਣ ਲੈਣ ਦੇ, ਪੁੱਤ ਬਣਾ ਕੇ ਛੱਡੁੰ...
-ਲਖਿਵਿਦਰ ਰਦੀਆਂ

ਲੰਘਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇ ਗਾਉਣ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਲੰਘਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ

ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ (ਬਿੱਟੂ)

ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ (ਬਿੱਟੂ)

ਹੋਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗਾਇਕ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਨਿਰੋਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸੇਟੇਜ਼ ਤੇ ਇਨ੍ਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਜ਼ ਵੱਖੜੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਛੇਲ੍ਹ-ਚਮੁੰਕੇ ਦੇ ਸ਼ੇਰਿ ਵਿੱਚ ਗਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੁਆਚੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਾਲ ਕਈ ਟੀ. ਵੀ. ਸੈਨਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਗਿਊਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ 10-12 ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਅੱਪੰਨੀਆਂ ਕੁੰਝਾਂ ਨੂੰ ਨਚਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਕਿ ਸੇਟੇਜ਼ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਚਰਖਾ, ਘੜਾ, ਪੱਥੀਆਂ ਅਤੇ ਛੁਲਕਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੋਕਾਰੀ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਗਾਇਕ ਸਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਡਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰਪਿਤ ਕਰ ਪੁਰਾਣੇ ਗਾਇਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਲਾਲ ਚੰਦ ਯਮਲਾ ਜੱਤ ਦੀ ਤੁੰਬੀ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਜਾਂਦੂ ਦੱਸ ਮੈਂ ਕੋ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚੋਂ ਖੱਟਾਂਹਾ ਨੂੰ ਕੈਂਕ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸੌਕੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਢੱਡ ਸਾਰੀਗੀ 'ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਜਾਂ ਮਾਰਦੀ' ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਕਰਨੈਲ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਾਂਗਸ ਦੇ ਜੱਥੋਂ ਦੀ
ਗਾਈ ਕਵੀਸ਼ਗੀ 'ਕਿਉਂ' ਫੜੀ
ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ, ਭੈਣੇ ਇਹ ਹੰਸਾਂ ਦੀ
ਜੱਤੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਕਬਲ ਹੈ। ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਿਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਕੌਂਇਲ ਵਰਗੀ
ਆਵਾਜ਼, ਨਰਿਦਰ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੀਤ
ਬਾਬਾ ਦੀਆਂ ਉੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਲੀਨੀਆਂ
ਹੇਠਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਲੋਹ ਮੰਨਵਾਇਆ
ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਕਾਂ/ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਵਾਂ ਪਾਸ
ਬੁਝੇ ਸਾਜ਼ ਜਾਂ ਢੇਲ ਢਮਕੇ ਦਾ ਸੋਟ
ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਦੂ
ਸੀ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਾਂਤਾ
ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ ਜਾਂ
ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੋਰਤ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀਆਂ
ਬਾਂਗਾਂ, ਰਿੜਕਣੇ, ਮਧਾਨੀਆਂ, ਬਲਦ
ਤੇ ਹਲ ਪੰਜਾਲੀਂ, ਬੁਝ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ,
ਉਠ, ਘੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਰੱਖ ਗੱਡੀਆਂ,
ਚੱਕੀਆਂ, ਚਰੱਖ, ਘੱਗਰੇ, ਫਲਕਾਰੀਆਂ,
ਸੱਗੀ-ਫੁੱਲ, ਪਿੱਪਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ
ਕੈਠੇ, ਜੇਖ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਅਤੇ ਛੁਡਾਉਣੀ,
ਤੱਤਾ ਗੁੜ, ਛੁਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਲਾਂ,
ਭੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਖੀਆਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮੇਂ
ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਨਾਲ ਲੇਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ
ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਂਦ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ
ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਵਿਰਸੇ
ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਯਾਦ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
ਪਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਨ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ
ਝੂਠੇ ਵਿਖਾਵੇ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਕਿ ਸਾਦਗੀ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ
ਨੂੰ ਪਰਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਬਹਰਕਰ ਤੱਥੀਏ।

-ਕ. ਅਲ. ਗਰੰਗ

ਟੌਂਫੀਆਂ ਮਾਈ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰ
ਦਿੱਤੀਆਂ | ਅੱਗੋ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ
ਐਂਡ ਨੇ ਟੌਂਫੀਆਂ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ
ਕੰਡਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ 'ਵੇਡਲਾ ਤੁਸੀਂ
ਟੌਂਫੀਆਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ
ਓਂ? ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਲਾਲ
ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ ਕੰਡਕਟਰ ਟਿਕਟਾਂ
ਕੱਢਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਹੋਇਆ
ਉਚੀ-ਉਚੀ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ,
'ਘੋੜੇ ਭਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ ਮੁੰਹ ਚੁਕ ਕੇ,
ਬੁੜੇ ਪੈਸੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਣੇ ਨਈੰ!'
ਕੰਡਕਟਰ ਦੇ ਇਸ ਵਤੀਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗੀ
ਬੱਸ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ
ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਸੀ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ
ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦਾ
ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ
ਲੱਗਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਟਿਕਟ

ਕਟਾਊਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ
ਨੇ ਬੁੜੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਹ
ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਨਾਲ (ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇ
ਇਵਜ਼ ਵਜੋਂ) ਭਰ ਹਾਜ਼ਮੇਲੇ ਦੀਆਂ
ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕੰਡਕਟਰ ਤੋਂ
ਟਿਕਟ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਕੰਡਕਟਰ ਇਕ
ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀਂਦਿੰਦਿੰ ਪਤਲ
ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਚੁਪ
ਚੁਪੀਤੇ ਹਾਜ਼ਮੇਲੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ
ਲਾਏ ਬਗੈਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ
ਵਿਚ 52 ਰੁਪਏ ਦੀ ਟਿਕਟ ਦੇ
ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਬੱਸ
ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ
'ਟੌਂਫੀਆਂ' ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਗੱਲ
ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੰਡਕਟਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ
ਛਾਈ ਚੁੱਪੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ
ਆਲਮ ਵਿਚ ਸਨ।

-ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਹੋਰ ਸੁਣੋ !!

